

VELMI ZJEDNODUŠENÉ DĚJINY EVROPSKÉ HUDBY

NEJSTARŠÍ HUDEBNÍ PAMÁTKY

Pravěk

40 tisíc p. ř. n. l. až 4. - 3. tisíciletí p. ř. n. l

hudba existuje od dob, co existuje lidstvo

představu pravěké hudby získáváme z archeologických nálezů a od primitivních společností současnosti

hudba je součástí obřadů

kameny, chřestidla z kostí, mušlí, ořechy, rohy, kostěné píšťaly...

Antika (řecký a římský starověk)

4. - 3. tisíciletí p. ř. n. l. až 5. století n. l.

lidé té doby usilují o harmonii těla a ducha, velký rozvoj umění

byli přesvědčeni, že hudba má pozitivní vliv na lidskou povahu, hudební vzdělávání bylo součástí výchovy

hudba byla též disciplínou na olympijských hrách

jednohlasý zpěv (i sborový, ale všichni zpívají to samé)

nástrojový doprovod stejný jako zpěv

melodii už zapisovali - dochovalo se asi 10 neúplných zápisů, doklady o hudbě té doby nacházíme také v hudebně teoretických spisech a ve výtvarném umění

nejznámější ze zápisů je *Seikilova píseň* (vytesána na náhrobku)

různé harfy, flétny, bicí nástroje, vodní varhany...

STŘEDOVĚK

5. až 15. století

hudba se dělí na **duchovní** (náboženská, komponovaná pro potřeby církve a **světskou** (z tohoto světa)

duchovní hudba

společně s křesťanstvím pronikl do celé Evropy *Gregoriánský chorál*

Gregoriánský chorál - zpívané modlitby, nešlo o hudební zážitek, ale o spojení s Bohem
latinský **jednohlas** zpěv bez doprovodu, nemá pevný rytmus (takty), délka tónů se řídí textem

jednohlas - všichni hrají nebo zpívají to samé, jednohlas neznámá jednoho člověka

nejstarší dochovaná česká píseň - *Hospodine, pomiluj ny!*

světská hudba

lidové a umělé písně sloužící k zábavě

potulní muzikanti, kejklíři, rytířské zpěvy, studentské písně

typický je jednohlas s velmi jednoduchým doprovodem (loutna, lyra, flétny, jednoduché smyčcové nástroje, bicí nástroje)

RENEZANCE

15. a 16. století

pro renesanci je typická složitá **polyfonie**

polyfonie = vícehlas

vzrostl počet hlasů (hlasem je myšlena melodická linka, nemusí jít nutně o zpěv), pro které byly skladby psány, nejčastější byl čtyřhlas, ale dochovaly se skladby pro mnohem víc hlasů, např. pro 36

všechny hlasy si byly rovny a každý z nich by mohl fungovat samostatně

nejvýznamnějšími formami (druhy skladeb) jsou mše, moteto (duchovní píseň) a madrigal (světská píseň)

housle, předchůdce violoncella, zobcové flétny, fagot, trubka, cembalo...

Giovanni Pierluigi da Palestrina (1525 - 1594, Itálie)

chrámový varhaník, sbormistr a skladatel

převážně duchovní díla

nejznámější dílo - *Missa Papae Marcelli* (ve své době označena za vzorový příklad chrámové hudby)

Kryštof Harant z Polžic a Bezdrůžic (1564 - 1621, Čechy)

všestranně nadaný

hudebně působil na dvoře Rudolfa II.

zasahoval do kulturního i politického dění

popraven mezi 27 českými pány na Staroměstském náměstí

BAROKO

17. století až 1750 (smrt Bacha)

nedokonalý život na zemi X nadpozemský boží svět
snaha zdůraznit duchovní rozměr lidského života

velkolepost, zdobnost, uplatnění kontrastu

ustálily se dur a moll

zavedly se taktové čáry

melodie se zřetelně odlišuje od doprovodu

melodii často tvoří stupnicové běhy a rozložené akordy

vznikají první orchestry, většinou pod 20 hráčů, dvorské a zámecké kapely
duchovní hudba se provozovala také v kostelech, kam měl přístup i prostý lid

nejdůležitějšími formami jsou především opera, kantáta, oratorium, sonáta, taneční suita, koncert, fuga, rondo

dnešní smyčcové nástroje, hoboje, fagot, zobcová flétna, varhany, cembalo, klavír

skladatelé se živil nejčastěji jako dvorní kapelníci, dodávali hudbu pro různé příležitosti, skládali hudbu podle přání nadřazeného, hráli v kostele, vedli sbory atd.

melodie se zřetelně odlišuje od doprovodu

vrcholu dosáhla také polyfonní technika

Johann Sebastian Bach (1685 - 1750, Německo)

skladatel a virtuózní varhaník
jeho skladby nebyly za jeho života doceněny, proto se jich většina nedochovala
znovuobjeven a doceněn a v romantismu
nejznámější z jeho díla jsou varhanní skladby, z rozsáhlejších skladeb pak např. *Braniborské koncerty*,
Janovy pašije, *Matoušovy pašije*

Antonio Vivaldi (1685 - 1741, Itálie)

skladatel a vynikající houslista
skoro 500 koncertů, přibližně polovina je pro housle
např. cyklus houslových koncertů *Čtvero ročních období*

Georg Friedrich Händel (1685 - 1759, Německo)

skladatel, varhaník, cembalista
anglický královský skladatel (většinu života prožil v Anglii)
napsal desítky oper, komorních děl a orchestrálních skladeb
např. oratorium *Mesiáš*, *Vodní hudba*, *Hudba k ohňostroji*

Adam Michna z Otradovic (1600 - 1676, Čechy)

varhaník, skladatel a básník
psal poměrně snadné skladby, aby byla jeho hudba hratelná i pro neškolené muzikanty a pochopitelná pro
široký okruh posluchačů, měla často české texty
např. soubor duchovních písní *Loutna česká*, vánoční píseň *Chťíc, aby spal*

KLASICISMUS

1750 - 1800

vznikl v období osvícenství, které zdůrazňuje rozum a nutnost vědeckého poznání světa
navazuje na antiku - oceňuje prostotu, jednoduchost, souměrnost, jednoduchost, přehlednost

melodie jsou přehledné, jednoduše členěné, zpěvné

harmonie (doprovod) je také zjednodušena, je promyšlená a závazně zaznamenaná

nejčastějšími formami komická a vážná opera, symfonie, koncert, sonáta...

zdokonalily se dechové nástroje, které vytlačily do té doby používané zobcové flétny

dirigent získal samostatnou řídicí roli (dříve hrál společně s orchestrem na cembalo nebo housle)

skladatelé jsou nejčastěji zaměstnáni v šlechtických službách, jen psaním hudby by se neuživil, měli na starost dvorní hudebníky, byli odpovědní za jejich hudební úroveň a vystupování, museli skládat takovou hudbu, jakou si jejich zaměstnavatel přál

Joseph Haydn (1732 - 1809, Rakousko)

od dětství působil jako sborista, po vyhození ze sboru se živil přepisováním partitur a hraním po hospodách, nakonec se uchytil na šlechtickém dvoře

skladbu studoval sám, na učitele neměl peníze, v poslední třetině života se stal svobodným, proslulým a bohatým umělcem

napsal přes tisíc různých skladeb, např. symfonie *Hodiny* nebo *S úderem kotlů*

většina českých skladatelů žila a pracovala z existenčních důvodů v cizině

Haydn je autorem současné německé hymny

Wolfgang Amadeus Mozart (1756 - 1791, Rakousko)

jako "zázračné dítě" koncertoval po celé Evropě

již před 18. rokem vytvořil přes 200 děl, komponovat začal ve čtyřech letech

celý život měl existenční problémy, protože údajně nechěl sloužit vrchnosti, chtěl být závislý jen sám na sobě (v té době byl hudebník něco jako lokaj)

jeho opera *Figarova svatba* si vysloužila ovace Pražanů, proto jim věnoval svou další operu *Don Giovanni*

opera *Kouzelná flétna*, instrumentální hudba, např. *Jupiterská symfonie*, *Pražská symfonie*, *Malá noční hudba*, *Rekviem*...

Ludwig van Beethoven (1770 - 1827, Německo)

jeho otec z něj chtěl mít zázračné dítě, budil ho i v noci, aby cvičil na klavír

původně klavírní virtuos, začal však ztrácet sluch, věnoval se tedy výhradně kompozici

ačkoliv byl posledních 10 let života téměř hluchý, psal na svou dobu hudbu myšlenkově náročnou a dramatickou, svá díla často přepracovával

vždy vystupoval jako svobodný a nezávislý umělec

jeho dílo je již předzvěstí nového slohu – romantismu; je méně početné, ale vždy zcela originální a naplněné hlubokým obsahem

jako skvělý klavírista napsal velké množství skladeb pro klavír (sonáty, klavírní koncerty, např. sonáty *Měsíční svit*, *Patetická*...

vrcholem jeho tvorby je devět symfonií, např. *Osudová*, *S ódou na radost*...

Jakub Jan Ryba (1765 - 1815, Čechy)

učitel, měl spory s nadřízenými kvůli modernímu stylu výuky, celý život žil a skládal v bídě

komponoval hudbu srozumitelnou pro hráče i posluchače

jeho nejznámější dílo - *Česká mše vánoční* - výjimečný počín (má český text, protože Ryba byl toho názoru, že "z latinsky zpívaných žalmů nemá náboženský užitek ani zpívající ani poslouchající", je snadno hratelná a zpívatelná, aby byla přístupná prostým lidem)

ROMANTISMUS

1800 - 1900

postavení kladatele se změnilo, už nemusí být zaměstnán ve službách panovníka a nemusí tomu přizpůsobovat svoji tvorbu, žije na honoráře z provádění jeho děl, koncertování, dirigování

typickými **náměty uměleckých děl je vnitřní život člověka** (city, sny, představy, vzpomínky), **příroda, láska, lidová hudba, národní kultura, hrdinské činy, národní historie...**

melodie je méně pravidelná a přehledná (než v klasicismu)

harmonie je stále složitější a bohatší

vzniká **programní hudba** (hudba, která má obsah, něco znázorňuje, popisuje)

užívá se **leitmotiv** - příznačný motiv, stálý melodický úryvek, který slouží jako symbol osoby, myšlenky, nálady... v průběhu skladby se tento úryvek v různých podobách vrací

nejčastější formy - symfonie, opera, balet, tanec, symfonická báseň, píseň, fantazie, komorní skladby...

symfonická báseň - skladba pro orchestr, která vypráví nějaký příběh nebo obraz

orchestr se zvětšuje, jeho zvuk je bohatší a barevnější, nástroje jsou dokonalejší, autoři využívají větší dynamická a výrazová odstínění, zvukomalebnost nástrojů, objevují se nové nástrojové kombinace

Richard Wagner (1813 - 1883, Německo)

skladatel, dirigent

skládal téměř výhradně opery, sám si psal libreto (slova opery)

reformátor opery (do té doby byla opera sledem uzvřených čísel. U Wagnera však hudba plyne nepřetržitě a spojuje jednotlivé dramatické úseky. Používá leitmotivy. Wagner trval na tom, že opera má na diváka působit všemi uměleckými složkami. Zpěvem, orchestrem, herectvím, tancem, výtvarným pojetím scény a kostýmů, kvalitou libeta...)

nechal pro provádění svých oper postavit divadlo s dokonalou akustikou

např. operní cyklus *Prsten Nibelungův*, opery *Bludný Holanďan*, *Tristan a Isolda*...

Petr Iljič Čajkovskij (1840 - 1893, Rusko)

první ruský skladatel – skutečný profesionál (kompozicí se živil a také ji dokonale ovládl)

Autor rozsáhlého a mnohostranného díla (nástrojové koncerty, komorní hudba, symfonie - např. *Patetická*, balety - např. *Louskáček*, *Labutí jezero*...)

byl k sobě velmi kritický, řadu rukopisů zničil

jeho hudba je velmi známá a v současnosti často používána ve filmech, reklamách apod.

Bedřich Smetana (1824 - 1884, Čechy)

klavírista, dirigent, skladatel

jeho dílem se promítá vkastenectví (náměty, česky zpěvná melodika)

klavírní díla, symfonická tvorba, opery (např. *Prodaná nevěsta*, *Hubička*...)

Národní divadlo bylo v roce 1881 otevřeno jeho operou *Libuše*

Mezinárodní hudební festival Pražské jaro je každoročně slavnostně zahajován v den Smetanova úmrtí (12. května) jeho cyklem symfonických básní *Má vlast*

ke konci života ohluhl, ale stále komponoval (např. cyklus symfonických básní *Má vlast*)

cyklus symfonických básní *Má vlast* je oslavou české země a českého národa, má tyto části:
Výšehrad, Vltava, Šárka, Z českých luhů a hájů, Tábor, Blaník

Antonín Dvořák (1841 - 1904, Čechy)

světově asi nejproslulejší český skladatel

varhaník, violista, hudební pedagog

ředitel konzervatoře v New Yorku

jeho hudba je ovlivněna obdivem k folklóru, nejen českému, ale i jiných slovanských národů (během pobytu v Americe je ovlivněn i folklórem indiánským a černošským)

symfonické básně, tance, komorní skladby, opery - např. *Čert a Káča*, *Rusalka*..., 9 symfonií - např. *Novosvětská*...

STYLY 20. STOLETÍ

20. století přineslo mnoho hudebních směrů a experimentů

džungle slohů a výstředností

reakce na údajnou povrchnost, líbivost a ódnost romantismu

svoboda volby hudebních prostředků, nové kompoziční techniky, syntéza a rozmanitost směrů

hudba se rozdělila na vážnou a populární

moderní zvuky, nástroje

styly - např.

IMPRESIONISMUS

přelom 19. a 20. století

vyjadřuje atmosféru, dojmy, nálady, pocity

v instrumentaci převažuje křehkost, jemnost, tlumenost

melodie a harmonie se vzájemně prostupují a ovlivňují

nová hudební barevnost, neobvyklé nástrojové kombinace

nezřetelnost tóniny

uvolněnost formy

Claude Debussy (1862 - 1918, Francie)

vynikající klavírita a skladatel

např. symfonická báseň *Moře*

EXPRESIONISMUS

první desetiletí 20. století

vyjadřuje složitost vnitřních pocitů člověka, strach, nejistotu, hnus, úzkost, zlověstná atmosféra

vše je podřízeno touze po intenzitě výrazu a nepětí

atonalita - tóny skladby nepatří do žádné tóniny

dodekafonie - všechny tóny v oktávě jsou stejně důležité, žádný nesmí zaznít dřív, než zazní i všechny ostatní

používání nezpěvných intervalů (nejsou pro naše uši tak přirozené)

serialita - oraganizuje nejen výšku tónů (jako dodekafonie), ale i např. déku, dynamiku, způsob hry...

Arnold Schönberg (1874 - 1951, Rakousko)

tvůrce dodekafonie

cyklus zhudebněných básní *Náměsíčný pierot*

NEOKLASICISMUS

vrací se k osvědčeným hudebním formám z období baroka a klasicismu, ale využívá nové prostředky
(harmonie, melodie, barvy...)

skladby mají přehlednou stavbu

Igor Stravinskij (1881 - 1971, Rusko)

vyzkoušel téměř všechny hudební styly 20. století

jeho díla charakterizuje výrazná rytmika

např. balety *Pták Ohnivák*, *Petruška*, *Svěcení jara*...

Sergej Prokofjev (1891 - 1958, Rusko)

klavírista, skladatel, autor filmové hudby

např. opera *Láska ke třem pomerančům*, balety *Popelka*, *Romeo a Julie*, dětská hudební bajka *Pěť a vlk*,
komorní hudba...

NEOFOLKLORISMUS

inspirace folklórem, lidovou hudbou

lidové prvky jsou spojeny moderními kompozičními postupy

např. **Leoš Janáček**, **Béla Bartók**, **Bohuslav Martinů**

Leoš Janáček (1854 - 1928, Čechy)

skladatel, dirigent, pedagog

sbíral a studoval lidové písně a hudbu

hudbě napodobuje intonaci mluvy

písňe, komoní tvorba, mjužské sbory, opery - např. *Liška Bystrouška*, *Její pastorkyňa* (první česká opera psaná v próze, text se nerýmuje)

MINIMALISMUS

reakce na nepřehlednost hudby

repetice krátkých frází, téměř neměnný rytmus

minimální variace na dané téma na dlouhém úseku

např. **Steve Reich**, **Philip Glass**...

ALEATORIKA

část procesu tvorby i reprodukce hudby je svěřena náhodě

např. jsou zapsané úseky skladby, ale je na interpretovi, v jakém pořadí je bude hrát, nebo je dána pouze délka skladby, hudební zápis nemusí ani používat noty, skladba nikdy nemá konečný tvar

např. **Witold Lutoslawski**

MIKROINTERVALOVÁ HUDBA

jejím zakladatelem je Čech **Alois Hába**

pracuje s odlišným tónovým systémem, používá intervaly menší než půltón

nejvíce se uplatnila hudba čtvrttónová